

Ako ďalej, dedina?

Obnovenie nostalgie

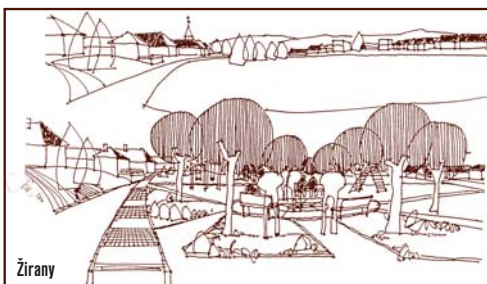
Obnova dediny vstúpila do novej etapy svojho významu a poslania, obnova sa stáva pojmom svedomia dediny, svedomia novej zodpovednosti za kvalitu svojho života v prifažlivom obraze svojich premien. Obnova dediny sa nesmie stať nostalgiou, musí sa stať pojmom inšpirácií nových trendov života. Obnova musí vedieť osloviť novú generáciu vidieka, musí byť prameňom vitality a energiou dynamiky reforiem a premien. Obnova vo svojom poslaní sa nesmie utopiť v spomienkach, jej symbolom nemôže byť len úmerná záchrana starého domu, musí to byť obnova jeho životaschopnosti a preukázateľnosti slúžiť novým požiadavkám našej doby, za pojmom obnova hľadajme viac ako doteraz, obnova je pojmom kultúrnej úrovne životaschopnosti a akcieschopnosti každej samosprávy. Kultúrna úroveň – to je prejav zodpovednosti vidiek víziu dediny, ale aj rozvoj a poriadok dediny vo svetle umocnenia jej rázovitosti, malebnosti a jedinečnosti. Svedomím a zodpovednosťou obnovy dediny je už nielen archivovať, zachraňovať a obdivovať zvykoslovia či ľudové dedičstvo, ale najmä prijímať nové impulzy a symboly našej doby v duchu zachovania kultúry vidieka. Zamerajme sa na všetko nové a dajme tomu ducha vidieka, objavme svet nového vidieka, hľadajme jeho vízie na tvári každej dediny. Pojem obnova je stále aktuálny v tom, že má byť strážcom kultúrnych hodnôt vidieka, ostáva trvalým posolstvom odporu voči tendenciám globálneho zjednotvárania ľudských sídel, či proti liberálnemu a svojvoľnému stvárňovaniu našich dedín. Obnova dnes predstavuje obsah a pátos nových odpovedí na otázku: Ako ďalej, dedina? Odpovede budeme hľadať na scéne architektúry.

Zanikne dedina?

Mesto sa rozteká do šírky, zaplavuje vidiek, horizont našich miest sa neprestajne posúva do krajiny. Na vidiek vstupujú nové sídliská rodinných domov. Proces podrobovania si krajiny mestom sa stáva neúprosný. Môžeme to nazvať pustošenie vidieckej krajiny? Vznikajú predmestia mestských vil, zámožní ľudia tu hľadajú a nachádzajú slobodu pre svoju ctižiadosť a oslavu, vyhýbajú sa záväzkom a poriadku bývania na vidieku. Stále zhoršujúce sa podmienky bývania v meste vyvolávajú neodolateľný hlad po pozemkoch na vidieku, túžbou a módou sa stáva bývať na vidieku, pracovať a kultúrne žiť v meste. Vidiek s prístupnosťou mesta sa stáva snom bývania dnešného človeka Slovenska. Vidiek v predmestiach pritom stráca dušu svojho prostredia. Úlohou je zastaviť nezodpovednosť tohto procesu, zastaviť úslužnosť architektúry vytvárať obytné prostredie s depimujúciimi dojmami, bez regulácie bez zmyslu pre vidiek. Výzva adresovaná novým obyvateľom je rešpektovať charakter života vidieka.

Dedina obeťou dopravy?

Osudom vidieka je mobilita jeho obyvateľov, tá určuje

Žirany

Smolenice

životaschopnosť vidieka. Vidiek cestuje za prácou s túžbou kratších vzdialeností a menšej rozluky svojej rodiny. Každá rodina vidieka rozmýšľa o rozmeroch svojej mobility, vidiek sám nevie uživiť všetkých svojich ľudí. Mobilita má podobu dopravy, neustáleho a stále živšieho pohybu. Charakter vidieka sa mení dopravnou dostupnosťou, vidiek sa stále viac mení na organizmus napadnutý dopravou, doprava vytvára novú krajinu siločiarami diaľnic, dedina sa stáva veľkým parkoviskom odstavených áut. Človek dediny si zvykol žiť s autom a v aute, dnes už chodí aj do obchodu a do kostola autom. Peší pohyb na dedine sa stáva nebezpečným, pred vidiekom je riešenie dopravných problémov rovnako naliehavé ako v meste, dedina sa učí žiť spoločne na ulici a bráni sa vzdať sa pohodlia áut. Dopravu je nutné spútať urbanistickým rozvojom celého regiónu, plánovanie dopravy na úrovni dediny je nedostačujúce a bez väčšieho efektu. Stav ulíc vidieka je zahanbujúci, ulice sú nedokončené a nevzhľadné. Poslaním architektúry je spojiť riešenie domov s neodkladnou úpravou ulíc.

Dedina bez harmónie svojho prostredia?

Žijeme v dobe, v ktorej sa racionalita vzťahuje zväčša len na bezprostredné a obmedzené ciele. Rozmýšľame cieľavedome stále viac z uhla vlastnej prospešnosti. Výsledkom je otázka mnohých stavebníkov: Prečo nemôžem stavať svoj dom ako ja chcem?

Vidiek v povedomí svojich obyvateľov stráca zmysel pre súzvuk a spoločnú melódiu celku, ktorého nositeľom je obraz dediny zakomponovaný do krajiny. Súkromné vlastníctvo sa stalo tabu, ktorého sa stále viac bojíme dotknúť. Otázkou je – čo môže prinútiť podriaďiť

súkromné záujmy záujmom obce? Dedinám stále chýba cit či povedomie prispôbiť sa, dohodnúť sa na spoločných regulatívoch tvorby svojho prostredia. Ostáva apelovať na architektov, aby neochabli navrhovať, predvídať a presvedčať o tom, že vidiek na rozdiel od mesta má byť svetom harmónie. Nesmieme zabudnúť, že každý dom zrodený z tvrdohlavosti pôsobí ako razidlo, všetci v okolí sa mu musia prispôbiť a žiť v negatívnej sfére jeho pôsobenia. Obnova dediny znamená preto dôraz na harmóniu jej života a prostredia.

Mnohí už harmóniu prostredia zatracujú ako nostalgiku a romantiku ľudovej architektúry, tvrdia, že realitou je už len existencializmus s daňou chaosu. Architektúra vidieka zdôrazňuje význam harmónie ako zrodu rozmanitosti, len harmónia zachráni romantickú tvár vidieka, harmónia v rukách architektúry je meradlom jeho zodpovednosti za kultúrne hodnoty vidieka.

Dedina bez zodpovednosti za prírodu?

Poľnohospodárstvo a lesníctvo hrá stále podstatnú rolu v utváraní vidieckej krajiny a v zachovaní dediny, je správcom krajiny. Poľnohospodárstvo a lesníctvo má multifunkčnú úlohu, nielen vyrába, ale aj ochraňuje prírodu. Úlohou je zachovať živý vidiek. Naše dediny hľadajú zdroje svojej životaschopnosti, vidiek stojí pred objavením svojej schopnosti využiť prírodu ako zdroj a médium svojej udržateľnosti. Slovo využiť je spojené s ekologickým myslením vidieka, čo znamená chápať hospodárske ciele v súlade s ochranou prírody. V myslení vidieka prevláda komercia, spolupatričnosť človeka vidieka s prírodou je narušená.

Do rekreačných oblastí vidieka vstúpil turistický priemysel s kapitálom, ktorý si kupuje človeka vidieka. Turistika má veľa podôb, do hôr vstupuje pohodlná turistika s luxusom hotelov, turistiku developeri premieňajú na výstavbu drahých hotelov. Turistiku ako prejav splyvania človeka s prírodou nahradzuje dovolenka v životnom štýle wellness, wellness ako svet postavený nad realitu vlastnej prírody. Apartmánové domy si podmaňujú stále väčšie nadmorské výšky a prisvojujú si stále prifažlivejšie polohy, prifažlivosť čistej rekreačnej krajiny vytlačá krajina zaplňujúca sa apartmánmi. Prifažlivá krajina sa tak stáva odpudzujúcou. Vidiek predáva svoje územie prostredníctvom individuálnych vlastníkov, samosprávy sa stávajú bezradné. Samosprávy nedokážu presvedčiť developerov o tom, že budovanie zariadení služieb pre turistiku patrí do obcí, nie do voľnej krajiny. Vidiek stráca vládu nad svojím územím, stáva sa krátkozraký, nevidí ekologický rozmer veľkej turistiky.

Väčšina dedín nemá vybudovanú kanalizáciu, starostlivosť o vodné režimy v území je malá, obraz a stav potoka sa ešte nestal hrdosťou a vecou srdca celej dediny. Ekológia nie je pojmom najvyššieho verejnoprospešného záujmu dediny, ekologická architektúra tu stráca svoje „tradičné“ miesto. Budúcnosťou dediny je dedina v zeleni, dedina s vysokou mierou verejnej zelene, symbolom ekologického myslenia vidieka je kvetina ako prejav citlivého vzťahu človeka k prírode. Novým poslaním architektúry je „ekologická“ tvorba prostredia.

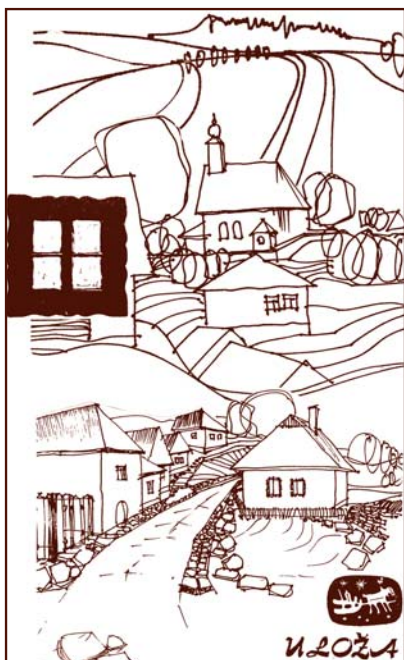
Dedina bez emócie vidieka?

Nepochybne dom pre vidiek sa rodí v osobitých sociálnych a kultúrnych podmienkach ako v meste, dom pre dedinu je domom so zmyslom pre príslušnosť k svojmu prostrediu. Výklad tejto tézy je v Európe otvorený. Interpretácia architektúry pre vidiek je nespútaná, existujú jej dve krajné

polohy – prázdny regionalizmus a cudzí internacionalizmus. Architektúra dnes ponúka rôzne kompromisy týchto výrazových podôb, experimentuje, plodí množstvo nepodarkov a nepochopiteľných a sporných výsledkov. Človek vidieka sa topí v kalných vodách neistoty, stráca dôveru v architektúru. Na mieste je otázka: Môže dnešný nespútaný vývoj architektúry na vidieku pokračovať ďalej?

Odpoveď nie je jednoduchá, hľadajme ju vo funkcii domov pre vidiek. Rozdiely vo funkcii rodinných domov na vidieku a v meste sa stierajú, miznú. Rodinný dom na vidieku sa nevráti k funkcii gazdovského domu, funkcia bývania má rovnaké kvalitatívne znaky v meste a na dedine, všade bývajú ľudia s rovnakými potrebami a nárokmi. Menia sa však funkcie domov v turistických oblastiach vidieka, penzión je novým funkčným pojmom vidieka. Penzión s duchom svojej komercie nastoľuje vlastné témy svojej výrazového vyjadrenia, stáva sa prostriedkom marketingu cestovného ruchu, musí byť jeho pútačom a reklamou. Komercia vidieckej turistiky bez výčitek svedomia donáša do výrazu vidieka archaické formy domov, len preto, aby za každú cenu upútala, turistický vidiek sa zaplavuje krčmami v znamení doby Jánošíka, komercia objavila marketingovú

Uloža

istotu vo folklóre. Do dediny vstupujú komunitné domy ako predzvesť toho, že dnešné kultúrne domy sa zbavia svojej monumentálnosti a nedostupnosti. Nastal čas pre architektúru vidieka, architektom je určené hľadať výraz domov s neopakovateľnou emóciou vidieka.

Výraz domu vidieka motivuje celoeurópska výzva – zachovať rázovitosť, malebnosť a identitu regiónov a dedín. Cieľom je Európu premeniť prostredníctvom vidieka na klenotnicu národných kultúr, udržať a rozvíjať ich regionálny

charakter. Zásadou je postaviť regionalitu do stredu pozornosti architektúry pre vidiek, vlastným spôsobom objaviť modernú architektúru vidieka. To si vyžaduje otvoriť scénu tohto hľadania, hľadať architektúru vidieka našej doby. Istotou tejto cesty je účelnosť, jednoduchosť,

úprimnosť výrazu domu vidieka. Novou úlohou vidieka sú verejné priestranstvá, zbaviť sa vysokých plotov fálošného súkromia, otvoriť domy do ulíc spolupatričnosti, vytvárať priestranstvá družnosti a spolunažívania. Architektúre sa ponúka nové spektrum možností vytvárať a dotvárať prostredie dedín v mene umocnenia ducha jej emotívnosti a svojráznosti.

Ako ďalej, dedina?

Naša dedina je vystavená prúdom globálnych tendencií, ich dôsledky som prezentoval na scéne architektonického vnímania dediny. Vývoj našej dediny má aj svoj lokálny rozmer, naše dediny majú svoju vlastnú psychológiu, každá dedina má svoje ľudské osobitosti. Dediny na Slovensku sa rozdelili na bohaté a chudobné, to rozdeľuje ich vnímanie a riešenie problémov. Sú dediny aj pred zánikom, sú dediny s mimoriadnym rastom. Väčšina dedín sa právom spolieha na solidaritu mesta, dediny musí podporovať štát, majú nezastupiteľné miesto v našom osídlení. Nastal čas nahradit' bezradnosť rozvoja mnohých dedín komplexným plánovaním rozvoja vidieka, nastal však aj čas oslovit' zodpovednosť človeka vidieka.

Dedinám ostala duša vlastného chápania sveta, človek dediny vidí svet vlastnými očami, sú to oči sociálneho a spravodlivého vnímania života. Človek nášho vidieka je konzervatívny, uznáva a dáva prednosť tradičným hodnotám, dnes výrazne prežíva lesk súkromného vlastníctva. Poslaním dediny je uviedť spoločnú budúcnosť ponad vysoký plot súkromných záujmov.

Na adresu obnovy dediny je tu záver v znamení naznačenej správy o stave nášho vidieka, náš vidiek je dnes iný ako pred niekoľkými rokmi. Prežil hospodársku konjuktúru s prehĺbením rozdielov regiónov Slovenska, vidiek Slovenska je diferencovaný, čo platí napríklad pre dedinu Liptova, neplatí pre dedinu veľkej Bratislavy. Každá dedina sa zahĺbila do seba, objavuje a hľadá svoje rozvojové schopnosti a odolnosť voči hospodárskej kríze, každá dedina je iná. Dedinu stále väčšou mierou reprezentuje osobnosť starostu a schopnosť obecného zastupiteľstva dohodnúť sa. Dediny menia svoju tvár, obnova dediny z hľadiska architektúry má svoje úspechy, dediny túžia po svojej krajšej tvári, chcú sa vyrovnat' svetu, dnes majú príležitosť v mene výziev eurofondov zmeniť stav svojich verejných priestranstiev. Obnova dediny čelí globálnym vplyvom civilizizačných zmien, obnova hľadá stále viac oporu o tom, že vidiek ostáva domovom, ktorý si ctí a uznáva kultúrnohistorický odkaz dediny, ľudia si stále viac uvedomujú prednosť vidieka.

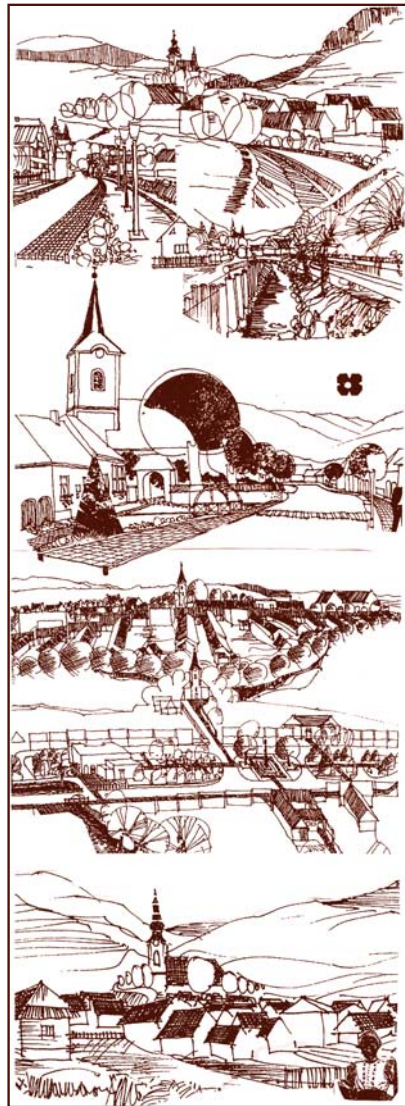
Obnova dediny stojí pred novými výzvami, musí reagovať na nové rozvojové impulzy, vidiek musí oslovit' mladých ľudí, musí im vynahradit' rozdiely s mestom. Obnova oslovuje samosprávy dedín, dediny nesmú pripustiť chaos mesta, samosprávy musia chrániť harmóniu a romantiku v obraze svojej dediny, nesmú pripustiť deformujúci vplyv ctižiadosti bohatých jednotlivcov, uplatňujúcich si svoj extravagantný vkus na svoj dom, nesmú stratiť vládu nad poriadkom obce.

Obnova dediny má nové úlohy, nesmie stratiť svoju energiu v riešení úloh rozvoja a života obce, nesmie

sa vo vedomí mladej generácie premeniť na nostalgiu. Primárnym poslaním obnovy už nie je len chrániť všetko staré, ale stáť na čele nového, novým zámerom vstúpiť do kultúrnu hodnotu vidieka, čo konkrétne znamená zastaviť vzájomné odcudzovanie sa ľudí, zabrániť povýšeneckému vplyvu peňazi, trvať na rovnakom stavebnom poriadku pre všetkých. Orientáciu obnovy dediny zostáva podpora družnosti a spolupatričnosti, súdržnosti a ústretovosti v znamení životnej tradície predkov. Novou orientáciou obnovy dediny je stáť v čele nových plánov a zámerov rozvoja obce, do popredia sa dostáva tvár dediny s novou architektúrou. Obnova dediny v zmysle svojho historického poslania bude znamením takého myslenia a rozhodovania, ktoré zabráni pomešťovaniu dediny či kopírovaniu mesta, naopak slovo obnova zašití vernosť kultúrnohistorickému odkazu dediny, obnova ako historické poučenie sa stáva svedomím dediny.

Zachráňme kultúrnohistorické hodnoty našej dediny čitateľné v ich obraze a príťažlivé v ich architektúre. Budúcnosť dediny – to je malebnosť a svojráznosť ich výrazu, úcta k starému, pokora k prírode.

prof. Ing. arch. Michal Šarafin, DrSc.
Skice: autor

Zhora dolu Polanovce, Muránska dlhá lúka, Vyšňuk, Heľpa